

Sint-Petersburg

De droomstad van de tsaar

Emmanuel Waegemans

Inhoud

Ten geleide	7
Sint-Petersburg onder Peter de Grote (1703-1725)	9
De voorgeschiedenis	9
De reconquista	11
‘Hier zal een stad gebouwd worden!’	15
Wie bouwt de stad?	20
Het gouvernement Sint-Petersburg	26
Van houten naar stenen stad	28
De eerste inwoners van de stad	49
Cultuur, wetenschap en religie	60
Mythen en legenden	65
De erfenis van Peter	70
Sint-Petersburg na Peter de Grote (1725-1740)	77
De twee Anna’s	78
De Nevski Prospekt	80
Literatuur en wetenschap	86
Sint-Petersburg onder Peters dochter (1741-1761)	93
De staatsgreep	95
De Russische barok	96
Feesten	101
Aan het hof	103
Theater en literatuur	105
Sint-Petersburg onder Catharina II en Paul I (1762-1801)	111
Peter III	111
Catharina II	113
Successen	114

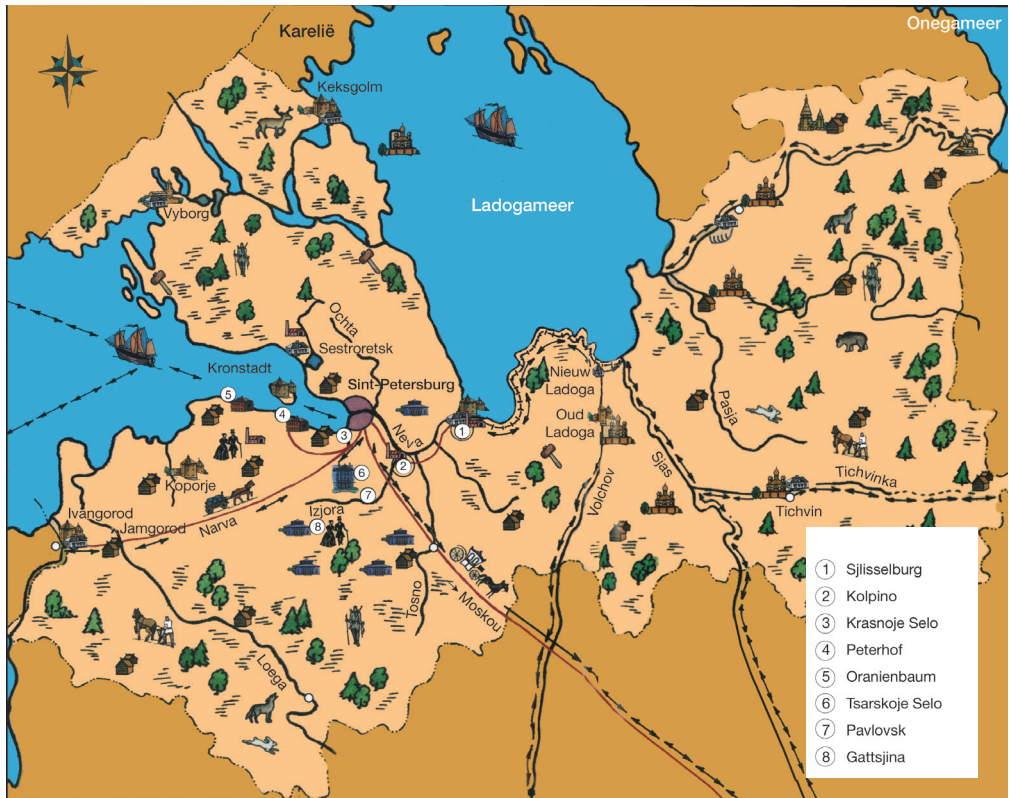
In volle glorie	116
Monumenten	125
Theater	128
Barsten in het rijk	130
Imagovorming	133
Paul I	135
De balans	141
Tsaren in de 18de eeuw	147
Eilanden in Sint-Petersburg	149
Bibliografie	150
Illustratieverantwoording	152

Ten geleide

Tsaar Peter I, nu bekend als Peter de Grote, werd geboren in Moskou in 1672, maar voelde zich geterroriseerd door de benauwende atmosfeer van het Kremlin met zijn politieke intriges. Toen hij zelf aan het bewind kwam en alleen kon beslissen hoe het met zijn land verder moest, koos hij ervoor om in Nederland in de leer te gaan. Hij had in zijn jeugd enkele Nederlanders leren kennen en die hadden hem de voorsprong van de zeevarende natie op Rusland doen beseffen. In 1697 trok hij met een diplomatieke vertegenwoordiging, het zogenaamde Groot Gezantschap, naar Nederland en Engeland. In 1698 keerde hij terug naar Moskou, vastbesloten om het roer om te gooien. Noch in het noorden, noch in het zuiden had hij een uitweg naar de zee – in het noorden heersten de Zweden, in het zuiden de Turken. Toen hij er in 1703 in slaagde de vesting van de Zweden in de Nevadelta te veroveren, besliste hij: ‘Hier zal een stad gebouwd worden.’ Dat is het begin van Sint-Petersburg, de prachtige stad aan de Neva, ver weg van het centrum van Rusland, het oude, patriarchale Moskou.

Wat bezielde Peter om zo ver weg van het hartje van Rusland, in the middle of nowhere, in een moerassig gebied een stad uit de grond te stampen? Uit het niets, zonder verbindingswegen, zonder infrastructuur, zonder bouw materiaal? Voor tijdgenoten leek het een onzinnige en waanzinnige onderneming, maar het plan slaagde en in minder dan honderd jaar verrees ver weg van het oude Moskou een nieuwe hoofdstad, een nieuw imperium binnen het rijk, een stad die het voorbeeld moest worden voor de rest van het land.

Is Peter geslaagd in zijn opzet om een ‘paradijs’ op te trekken en zijn zijn opvolgers hem waardig gebleken? Dit boek schetst de eerste honderd jaar van de stad Sint-Petersburg, de droomstad van Peter de Grote.

Kaart Sint-Petersburg

Sint-Petersburg onder Peter de Grote (1703-1725)

De voorgeschiedenis

De rivier de Neva, aan de oevers waarvan Peter in 1703 Sint-Petersburg zal bouwen, was een deel van de ‘weg van de Varjagen (Russisch voor Vikingen) naar de Grieken’, de handelsweg over water die van de 9de tot de 12de eeuw Noord-Europa met Byzantium verbond. De route liep over de Finse Golf, de rivier de Neva, het Ladogameer en de rivier Volchov. Daarna ging het verder over land met sleepboten naar de Westelijke Dvina, tot aan de Dnjepr en verder over de Zwarte Zee naar Constantinopel.

De belangrijkste stad van de Slaven was toen het aan de rivier de Volchov gelegen Ladoga, dat bestond sinds 753. Met die stad wordt het begin van de Russische staat geassocieerd. In de historische kroniek *Verhaal van voorbije tijden* (*Povestj vremennych let*, de zogenaamde Nestorkroniek, begin 12de eeuw) wordt verteld dat in het midden van de 9de eeuw de Zweedse Varjagen belastingen inden van hun oostelijke burens, de Fins-Oegrische en Slavische stammen. In 862 zouden die stammen zich verenigd en de Varjagen verjaagd hebben, omdat ze niet langer belasting wilden betalen en zichzelf wilden besturen. Maar toen ontstond er onenigheid en gingen ze aankloppen bij de Varjagische stam Roes met het verzoek te komen regeren. De Varjagen kwamen met drie broers: Rjoerik, Sineus en Troevor. De oudste, Rjoerik, regeerde in Ladoga en bouwde aan het Ilmen-meer een nieuwe stad, die hij ook zo noemde: Novgorod. Sineus regeerde in Beloözero, Troevor in Izborsk. Na de dood van zijn twee broers werd Rjoerik de enige heerser over Roes, het oude Rusland. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van de dynastie die over Rusland heeft geregeerd tot het einde van de 16de eeuw en die de dynastie der Rjoerikovitsji of Roerikiden, de zonen van Rjoerik, werd genoemd.

Sinds het einde van de 9de eeuw stond het gebied rond de Neva, Izjora, onder de heerschappij van de vorsten van Kiëv, maar in de 12de eeuw ging het

op in de republiek van Novgorod. In de jaren 1470-1480 lijfde grootvorst Ivan III Novgorod en de Neva-gebieden in bij het vorstendom Moskovië. Sinds het midden van de 12de eeuw trokken de Zweden op naar het oosten, richting Finland en Novgorod, en tegen het midden van de 13de eeuw hadden ze heel Finland onderworpen. Ze hadden vooral belangstelling voor de monding van de Neva en Ladoga, want dat zou de heerschappij over de weg naar Constantinopel verzekeren. Aangemoedigd door Rome ondernamen ze kruistochten. In 1240 wilden ze Ladoga en Novgorod inpalmen, om die gebieden tot het katholicisme te bekeren. De vorst van Novgorod, Aleksandr Jaroslavitsj, behaalde een overweldigende overwinning op de Zweden aan de Neva en werd daarom Aleksandr Nevski genoemd. Zijn overwinning op de Zweden was symbolisch: in hetzelfde jaar werd Kiëv ingenomen en verwoest door de Mongolen, die vanuit het oosten waren opgerukt. Die nederlaag hield de Zweden niet tegen. Tijdens hun laatste veldtocht van 1299-1300 stichtten ze aan de monding van de Ohta de vesting Landskrona. In 1323 werd vrede gesloten tussen het Zweedse koninkrijk en de republiek Novgorod: de grens werd de rivier Sestra, zodat het Nevagebied nu de grenszone werd.

In de 14de en de 15de eeuw ondernamen de Duitse Ridderorde en de Litouwers geregeld aanvallen op de oevers van de Neva. In het begin van de 17de eeuw, in de Tijd der Troebelen, na de dood van Ivan de Verschrikkelijke in 1584, maakten de Zweden gebruik van de chaos in Rusland om de gebieden van Karelië, Izjora en Novgorod in te nemen. De oorlog eindigde met de vrede van Stolbovo van 1617 tussen de Russische tsaar Michail Fjodorovitsj, de eerste tsaar van de nieuwe dynastie der Romanovs, en de Zweedse koning Gustav II Adolf. Concreet betekende dat dat de Russen geen toegang tot de Oostzee hadden.

Nog vóór de vrede was ondertekend, hadden de Zweden de vesting Nyenskans opgericht. Het was een van de belangrijkste vestingen op het grondgebied dat de Zweden ingenomen hadden. De muren waren 18 meter hoog en 12 meter breed, en de vesting had een diameter van een kilometer. Op de wallen stonden zeventig kanonnen en het garnizoen telde zeshonderd soldaten. De vader van Peter I, Aleksej Michajlovitsj, probeerde een uitweg te vinden naar de Baltische Zee, maar slaagde daar niet in. De orthodoxe bevolking van Izjora verhuisde naar Rusland en Ingermanland werd bevolkt door Zweedse en Duitse edellieden, die er Finse boe-

ren huisvestten. Ook Hollanders vestigden er zich, nadat ze van de Zweden grond hadden gekregen. Mede doordat de Zweedse overheerser de Slavische bevolking dwong zich te bekeren tot het lutheranisme, woonden er begin 18de eeuw nog slechts 20 procent orthodoxen. De plaatselijke bevolking deed vooral aan visvangst en jacht, zaaide zomerrogge, haver en gerst, en in de steden waren heel wat handwerkslieden actief. Helemaal aan het einde van de 17de eeuw werd het gebied getroffen door misoogsten en honger, met massale sterfte van mensen en vee en de uittocht van de bewoners naar vruchtbaarder gebieden tot gevolg. In enkele jaren tijd verloor de regio meer dan een derde van de bevolking.

De Zweedse territoria hadden enkele versterkte steden: Narva, Ivangorod, Jamburg, Koporje, Korela (Kexholm), Oresjek (Nöteborg) en Nyenskans. Nyenskans lag op de grens tussen Zweden en Rusland en het ging er geanimeerd aan toe: er werd veel handelgedreven en belasting geheven. Er woonden vooral Zweedse en Duitse burgers, in de voorsteden woonden Finnen, Izjora en Russen. Er waren een lutherse kerk, een school en veel winkels. Het leek op een Baltisch stadje met smalle straatjes, keurige huisjes, een marktplein en een weerhaan op de kerktoren. Aan het einde van de 17de eeuw woonden er ongeveer 1.500 mensen. In 1691 meerden er 93 buitenlandse schepen aan. Zweden had grote behoefte aan Russisch graan. Aan de grens met het huidige Finland lag het stadje Vyborg, een belangrijk handelscentrum tussen West-Europa en Moskovië, dat in 1710 door Rusland zou worden ingelijfd.

De reconquista

Het bewind van Peter I (1682-1725) stond helemaal in het teken van de herovering van die Zweedse gebieden. De inlijving verliep niet vreedzaam. De plaatselijke bevolking, inclusief de Russen die daar woonden, ontving de legers van Peter niet met open armen. Er woonden heel wat Russische lijfeigenen die voor hun heren op de vlucht waren geslagen naar de grensgebieden en onder Zweedse heerschappij een draaglijker leven leidden. De Russische troepen onder leiding van Boris Sjeremetjev plunderden de dorpjes en staken ze in brand. Ze hielden er lelijk huis, ook al verbood Peter wreedheden tegenover de plaatselijke bevolking.

Sint-Petersburg – De droomstad van de tsaar
Emmanuel Waegemans

© 2021 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, 2060 Antwerpen en
Emmanuel Waegemans
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds'
is het geregistreerde merk van Davidsfonds vzw,
Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk september 2021

Opmaak omslag: Bart Luijten
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische Producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3841 4
D/2021/0034/338
NUR 693